

Т. О. Луковенко,

Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ

ПРЕФІКСАЛЬНИЙ СПОСІБ ТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГОМЕОПАТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Стаття продовжує цикл публікацій автора, присвячених дослідженню української гомеопатичної термінології. У пропонованій праці розглянуто префіксальний спосіб творення термінів української гомеопатичної галузі, визначено ступінь продуктивності словотвірних типів, проаналізовано семантику препозитивних формантів.

Ключові слова: термін, термінологія, термінотворення.

Статья продолжает цикл публикаций автора, посвященный исследованию украинской гомеопатической терминологии. В предложенной работе рассмотрено префиксальный способ образования терминов украинской гомеопатической отрасли, определена степень продуктивности словообразовательных типов, проанализировано семантику препозитивных формантов.

Ключевые слова: термин, терминология, терминообразование.

This article continues the series of publications devoted to the study Ukrainian homeopathic terminology. In the proposed work, we consider a method of forming prefixing terms in Ukrainian homeopathic area, determine the degree of efficiency of word-formation types, analyze the semantics prepositive formants.

Keywords: term, terminology, term-formation.

Дослідження української термінологічної системи становить значний інтерес для сучасної лінгвістичної науки. Загальним питанням термінології присвячено праці Н. В. Васильєвої, В. П. Даниленко, А.С. Д'якова, Т. Р. Кияка, З. Б. Куделько, Д. С. Лотте, Н. В. Подольської, В. М. Русанівського, О. В. Суперанської та ін. Окремі галузеві терміносистеми студіювали О. М. Білка, Н. О. Гример, О. В. Колган, Н. І. Овчаренко, Н. А. Цимбал, Н. З. Цісар, Д. П. Шапран, Н. О. Яценко та ін. Зусилля мовознавців спрямовано на розв'язання низки актуальних на часі термінологічних проблем, зокрема, значну увагу приділено дослідженню особливостей творення термінів різних галузей знань. Так, словотвір окремих термінологічних систем став предметом наукових розвідок І. М. Кочан, З. Й. Куньч, Г. С. Онуфрієнко, Г. Ф. Ракшанової та ін.

Актуальність статті зумовлена необхідністю дослідження словотвірного аспекту української гомеопатичної термінології, що залишається ще недостатньо вивченим й потребує подальшого опрацювання.

Метою пропонованої праці є аналіз префіксального способу творення термінів української гомеопатичної галузі.

Досягнення мети уможливлено розв'язанням таких завдань:

1) розглянути префіксальний спосіб творення термінів української гомеопатичної галузі, визначити ступінь продуктивності словотвірних типів;

2) проаналізувати семантику препозитивних формантів.

Здебільшого терміни сучасної української мови, зокрема й гомеопатичні, постають морфологічним способом, у якому «чільне місце посідає афіксація, тобто деривація за допомогою афіксальних морфем: префіксів, суфіксів, префіксів і суфіксів одночасно, постфіксів, флексій» [2, с. 167]. На думку Т.І. Панько, у морфологічній структурі слова-терміна, утвореного шляхом афіксації, органічно закладені основи структурної систематизації, які мають першочергове значення для термінології [1, с. 121]. Афікс завжди вміщує термін у «певну матрицю системи, тому семантичне навантаження його у зв'язку з цим інше, ніж у загальнонародній мові: конкретніше, чіткіше» [2, с. 168].

Префіксальний спосіб словотвору традиційно трактують як «поєднання префікса з основою (коренем) або зі словом» [3, с. 29]. У термінології для творення нових номінацій використовують як питомі, так і запозичені, насамперед інтернаціональні, префікси та префіксоїди без зміни їхніх загальнонавчаних значень, які приєднуються до власне-мовних та іншомовних лексичних одиниць. Префіксальний спосіб термінологічного словотвору обмежений незначною кількістю словотвірних моделей. Найпродуктивнішими префіксальними моделями є:

- префікс + іменник;
- префікс + прикметник.

Сучасна гомеопатична термінологія послуговується незначною кількістю префіксальних дериватів, що утворені за допомогою власне-мовних формантів.

Серед активних засобів сучасного термінологічного словотвору, що реалізують словотвірну категорію протилежності, високою продуктивністю відзначається словотвірний формант **не-**, який приєднується до питомих та іншомовних основ стверджувальної семантики. Цей формант широко репрезентований як в іменниковому (**невідповідність** ← **відповідність**, **непрозорість** ← **прозорість**, **непрохідність** ← **прохідність**, **несприйнятливості** ← **сприйнятливості**, **несумісність** ← **сумісність**, **нечутливість** ← **чутливість**, **нетоксичність** ← **токсичність** і под.), так і в прикметниковому термінотворенні (**неактивний** ← **активний**, **неболочий** ← **болочий**, **невизначний** ← **визначний**, **незвичний** ← **звичний**, **незначний** ← **значний**, **неістинний** ← **істинний**, **неістотний** ← **істотний**, **некритичний** ← **критичний**, **ненормальний** ← **нормальний**, **неочищений** ← **очищений**, **неотруйний** ← **отруйний**, **неофіційний** ← **офіційний**, **неподібний** ← **подібний**, **неприродний** ← **природний**, **непрямий** ← **прямий**, **нерегулярний** ← **регулярний**, **несвідомий** ← **свідомий**, **несприятливий** ← **сприятливий**, **неушкоджений** ← **ушкоджений**, **нешкідливий** ← **шкідливий** тощо.)

Не – універсальний формант для творення антонімів базових слів: **нединамізований** ← *динамізований*, **неконституціональний** ← *конституціональний*, **нерегулярний** ← *регулярний*, **несумісність** ← *сумісність*, **нетоксичність** ← *токсичність*, **неподібність** ← *подібність* тощо.

Менш продуктивним у досліджуваній галузі є словотвірний префікс **проти-**, який у термінології гомеопатії вказує на нейтралізацію того, що названо словом-мотиватором, додається до іменникових та прикметникових твірних основ: **протидія** ← *дія*, **протиотрута** ← *отрута*, **протипоказання** ← *показання*, **проти-запальний** ← *запальний* тощо.

Певну активність у гомеопатичній термінології мають структурні типи із префіксами: **над-** – формант, який уживається на означення найвищого ступеня градації (**надвисокі** розведення, **надмалі** розведення і под.); **перед-** – препозитивний елемент, що вказує на явище, яке передує в часі позначеному твірним словом (**передвісник** хвороби, **передумова**, **передчуття** і т.ін.).

Малопоширеними серед префіксальних дериватів є словотвірні моделі з питомими формантами **без-** (**безсвідомий**, **безсилля**, **безболісний**), **пере-** (**перенасичення**) та ін.

Високою продуктивністю у творенні структурних моделей префіксального типу в галузі гомеопатії відзначаються препозитивні форманти іншомовного походження. Так, активним у термінології гомеопатії є словотвірний тип із префіксом **анти-**, який указує на спрямованість проти чогось. Формант має широкі комбінаторні властивості – приєднується до питомих і запозичених термінів-іменників (**антитіла** ← *тіла*, **антивітаміни** ← *вітаміни*, **антитоксини** ← *токсини*, **антивіруси** ← *віруси* і под.), до твірних прикметникових основ, що походять від іншомовних іменників (**антибактеріальна** ← *бактеріальна* ← *бактерія*, **антиміазматична** ← *міазматична* ← *міазм*, **антипсорична** ← *псорична* ← *псора*, **антимікробна** ← *мікробна* ← *мікроб* та ін.), та до власне-мовних базових прикметників (**антизбудливий** ← *збудливий*);

– префікс **а-** (гр. α) надає прикметнику-мотиватору заперечного значення (**анормальний** ← *нормальний*, **аритмічний** ← *ритмічний*, **атиповий** ← *типовий*, **атравматичний** ← *травматичний* тощо);

– формант **dez-** (фр. dés-) означає припинення, видалення, усунення, звільнення від будь-чого, відокремлення; заперечення чи зміна поняття, вираженого наступними частинами слова (**дезагравация** ← *агравация*, **дезактиватор** ← *активатор*, **дезактуалізація** ← *актуалізація*, **дезінтоксикація** ← *інтоксикація* тощо);

– префікс **de-** (лат. de-) маніфестує заперечення чи зміну поняття, вираженого словом-мотиватором (**дегрануляція** ← *грануляція*, **декомпенсація** ← *компенсація*, **десенсибілізація** ← *сенсибілізація* та ін.);

– формант **дис-/диз-** (гр. dys-) указує на відсутність того чи на протилежність тому, що названо опорним словом (**дисбаланс** ← *баланс*, **дисгармонія** ← *гармонія*, **дискомфорт** ← *комфорт*, **диспропорція** ← *пропорція*, **дизонтогенез** ← *онтогенез* і под.);

– елемент **ін-** (лат. in-) означає знаходження всередині будь-чого (**інкомпенсація**, **інфільтрація** тощо);

– формант **ультра-** (лат. ultra – той, що знаходиться за межами) бере участь у творенні іменників: **ультрафільтр** ← *фільтр*, **ультрафільтрат** ← *фільтрат*, **ультрафільтрація** ← *фільтрація* та ін.);

– формант **гіпер-** (гр. hyper) означає надмірне підвищення, збільшення будь-чого, протилежність; мотиваторами виступають як іменники (**гіперчутливість** ← *чутливість*, **гіперфункція** ← *функція*, **гіперсекреція** ← *секреція* тощо), так і прикметники (**гіперактивний** ← *активний*, **гіперзбудливий** ← *збудливий*, **гіперчутливий** ← *чутливий* і под.);

– префікс **гип(о)-** (гр. hypo) указує на зниження, зменшення будь-чого, недостатність, слабку виразність (**гіпогідратація** ← *гідратація*, **гіпорефлексія** ← *рефлексія*, **гіпофункція** ← *функція* і т.ін.);

– формант **пар(а)-** (гр. para) уходить до складу іменникових та прикметникових префіксальних утворень і виражає значення сумісності (**параалерген** ← *алерген*, **параалергія** ← *алергія*, **парагомеопатія** ← *гомеопатія*, **парасимпатикотонія** ← *симпатикотонія*, **парафармація** ← *фармація* і под.);

– префікс **суб-** (лат. sub), що означає «неголовний, неосновний», у мові гомеопатії бере участь у творенні прикметників: **субмінімальний** ← *мінімальний*, **субфармакологічний** ← *фармакологічний*, **субфізіологічний** ← *фізіологічний* тощо.

У двох значеннях виступає іншомовний формант **ре-** (лат. re-):

1) поновлення, відтворення дії (**репродуктивність** ← *продуктивність* і под.);

2) протилежна, зворотна дія, протидія (**реадаптація** ← *адаптація*, **реактивність** ← *активність*, **реінвазія** ← *інвазія*, **реінфекція** ← *інфекція* тощо).

Отже, префіксальний спосіб творення нових термінів малопродуктивний у галузі гомеопатії через нездатність префіксів утворювати слова з новим лексичним значенням. Препозитивні форманти, приєднуючись до цілого слова, продукують слова того самого лексико-граматичного класу.

Перспективним видається подальше дослідження словотвірного аспекту української гомеопатичної термінології.

Література:

1. Панько Т. І. Від терміна до системи / Т. І. Панько. – Львів : Вища школа, 1979. – 144 с.
2. Панько Т. І. Українське термінознавство: підручник / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
3. Словотвір сучасної української літературної мови / відп. ред. М. А. Жовтоброух. – К. : Наук. думка, 1979. – 406 с.